

УДК 75.071.1Яблон:7.012-025.14
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-3-22>

Олексій РОГОТЧЕНКО,
orcid.org/0000-0003-4631-8260
доктор мистецтвознавства, професор,
головний науковий співробітник відділу теорії та історії культури
Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України
(Київ, Україна) rogotchenko2007@ukr.net

Вероніка ЗАЙЦЕВА,
orcid.org/0000-0003-1160-1760
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри дизайну
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) v.zaitseva@kubg.edu.ua

Олександр ОПАНАСЮК,
orcid.org/0000-0002-2685-9468
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музикознавства та музичної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) o.opanasiuk@kubg.edu.ua

МУЛЬТИЖАНРОВІСТЬ ЖИВОПИСНИХ ПОЛОТЕН ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ

У статті досліджуються особливості композиційної побудови й визначається складна жанрова структура полотен «Юність» (1969) і «Вечір. Стара Флоренція» (1973). Адже зазначені аспекти залишаються поза увагою мистецтвознавчої спільноти. Фокусування уваги на семантичному навантаженні деталей картинної площини – фігур, явищ, предметів – дозволяє не тільки висвітлити глибину філософських міркувань художниці, але й усвідомити актуальність ідей Т. Яблонської для сучасного культурно-мистецького простору.

Виявлення семантичних особливостей композиції – зображення поодинокі фігури спиною до глядача перед абсолютно самодостатнім (формально й змістовно) пейзажем сприяло констатації мультижанровості зазначених полотен: синтезу жанрів (портрету і пейзажу).

Однчасне домінування фігури і пейзажу посилює семантичну щільність і сприяло визначенню потужних філософських месиджів. Відтак, картина «Юність» набула драматичної екзистенції, а також унеможливлення самої ідеї руху вперед через закритий простір без лінії горизонту. А у полотні «Вечір. Стара Флоренція» зазвучав дисонанс між вишуканою скупченістю ренесансної архітектури й аскетичністю сучасного інтер'єру.

До порівняльного аналізу залучено й інші полотна художниці, у композиції яких центральне місце займає фігура, розташована спиною до глядача. Але у картинах «На вулицю хочеться (Дівчинка у вікна)» (1945), «Наречена» (1966), «Запах. Липи» (1996) зображення природи й інтер'єру не є уособленням самодостатності, а є додатковим за формою і змістом, спонукаючи до розуміння конкретного сюжету жанрового полотна.

Запропонований аналіз творів Тетяни Яблонської «Юність» (1969) і «Вечір. Стара Флоренція» (1973) дозволив виявити поглиблені смисли та підтвердити перші, неявні «паростки» постмодерного дискурсу українського малярства на початку 1970-х років. Завдяки значній семантичній щільності творчість Тетяни Яблонської виходить за межі суто формального мистецького поля й актуалізує пошуки образної виразності через вихід у мультижанровість.

Ключові слова: живопис, Тетяна Яблонська, Україна, образотворче мистецтво середини ХХ – початку ХХІ століть, стилістика, жанр, соурреалізм.

Oleksiy ROGOTCHENKO,

orcid.org/0000-0003-4631-8260

Doctor of Arts, Professor;

Chief Researcher at the Department Theories and History of Culture

Modern Art Research Institute of National Academy of Art of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) rogotchenko2007@ukr.net

Veronika ZAITSEVA,

orcid.org/0000-0003-1160-1760

Candidate of Art Studies, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Design

Borys Grinchenko Kyiv University

(Kyiv, Ukraine) v.zaitseva@kubg.edu.ua

Oleksandr OPANASIUK,

orcid.org/0000-0002-2685-9468

Doctor of Arts,

Professor at the Department of Musicology and Music Education

Borys Grinchenko Kyiv University

(Kyiv, Ukraine) o.opanasiuk@kubg.edu.ua

THE MULTIGENRES OF TETIANA YABLONSKA'S PAINTINGS

The article examines the peculiarities of the compositional construction and defines the complex genre structure of the canvases "Youth" (1969) and "Evening. Old Florence" (1973). After all, these aspects remain out of the attention of the art community. Focusing attention on the semantic load of the details of the picture plane – figures, phenomena, objects – allows not only to highlight the depth of the artist's philosophical thoughts, but also to realize the relevance of T. Yablonska's ideas for the modern cultural and artistic space.

The identification of the semantic features of the composition – the depiction of a single figure with its back to the viewer in front of an absolutely self-sufficient (formally and meaningfully) landscape contributed to the ascertainment of the multi-genre nature of the mentioned canvases: a synthesis of genres (portrait and landscape).

The simultaneous dominance of the figure and the landscape increased the semantic density and contributed to the definition of powerful philosophical messages. Therefore, the picture "Youth" acquired a dramatic existence, as well as the impossibility of the very idea of moving forward through a closed space without a horizon line. And in the canvas "Evening. Old Florence" sounded a dissonance between the refined crowding of the Renaissance architecture and the asceticism of the modern interior.

The comparative analysis includes other canvases of the artist, in the composition of which the central place is occupied by a figure with its back to the viewer. But in the paintings "I want to go outside (Girl at the window)" (1945), "The Bride" (1966), "Smell. Lypy" (1996), the depiction of nature and the interior is not the embodiment of self-sufficiency, but is additional in form and content, prompting an understanding of the specific plot of the genre canvas.

The proposed analysis of Tetyana Yablonska's works "Youth" (1969) and "Evening. Old Florence" (1973) made it possible to reveal deeper meanings and confirm the first, implicit "sprouts" of the postmodern discourse of Ukrainian painting in the early 1970s. Thanks to the significant semantic density, Tetyana Yablonska's work goes beyond the boundaries of a purely formal artistic field and actualizes the search for figurative expressiveness through multi-genre.

Key words: *Ukrainian art of the 20th century, painting, Tatiana Yablonska, Ukraine, fine art of the middle of the 20th – beginning of the 21st centuries, stylistics, genre, social realism.*

Постановка проблеми. Тетяна Яблонська – одна з найвідоміших українських художниць ХХ століття. Науковці завжди уважно придивлялись до творчості мисткині: значний творчий шлях, що охопив другу половину ХХ століття, привертав увагу критиків і викликав дискусії. У 1940-х роках мистецтвознавців обурював імпресіоністичний підхід, у 60-х – лаконізм народного примітиву. Творчий шлях Т. Яблонської розбирали на етапи й періоди, відстежуючи зв'язки із фовізмом, експресіонізмом. Хрестоматійні

полотна, зокрема, «Хліб» (1949), «Ранок» (1954) набули статусу гучних зразків живопису соцреалізму, у фокусі наукового аналізу яких – класичні мистецтвознавчі модулі – художній образ, композиція, колорит.

Поза увагою дослідників залишається дещо інший живописний простір Тетяни Яблонської – «тихі полотна» кінця 60-х – початку 70-х років, зокрема, «Юність» (1969), «Вечір. Стара Флоренція» (1973). Зазначені твори, що маркують наступний після соцреалізму етап творчості,

вирізняються не тільки колоритом, пластикою мазка, а й першочергово композиційною особливістю – головними (і єдиними) персонажами, зображеними на тлі пейзажу в доволі нехарактерному для живопису ракурсі – зі спини. Такий розподіл акцентів, де фігура і пейзаж створюють паралельні доміанти, дозволяє зосередити увагу на мультижанровості згаданих полотен і висвітлити смислово багатомірність. Адже пейзажі набувають самодостатності й виступають носіями «відкритого фіналу», що нівелює чітко окреслену жанрову, нарративну складову зазначених полотен. Відтак, твори української художниці набувають значної семантичної щільності.

Аналіз досліджень. Широкому загалу відомі монографія, видана ще за життя Тетяни Яблонської авторства Л. Владича (Владич, 1958). Автор вибудували біографію, висвітлюючи особливості творчого шляху мисткині, з піднесенням оспівуючи центральне полотно 1949 року – «Хліб». Пізніші дослідження фокусували увагу на етапах творчості із визначенням засад оновлення художньої мови (Афанасьєв, 1984; Клочко, 2019; Чому в українському мистецтві є українські художниці, 2019). Утім, інтерпретація полотен з урахуванням сучасних підходів, не завжди перебуває у фокусі зору мистецтвознавчої спільноти. Застосування у даному дослідженні герменевтичного методу дозволило визначити багатшаровість смислів як вихід за межі формального аналітичного дискурсу в умовах нового культурного контексту.

Проте, варто відзначити окремі наукові розвідки, у яких автори пропонують нові вектори погляду на творчість Яблонської. Олексій Роготченко у монографії «Соціалістичний реалізм і тоталітаризм» висвітлює здобутки українського радянського мистецтва 1930–1950 рр. й окреслює суспільно-політичне й соціально-психологічне тло, у якому зростала й формувалась творча особистість мисткині (Роготченко, 2007).

У розділі про живопис другої половини 1950-х – 1980-х років п'ятого тому Історії українського мистецтва, Ольга Петрова декількома рядками намічає важливі питання. Образ юнака на полотні «Юність» характеризується авторкою як «глибокий та двоїстий: горизонти відкриті, та чи в змозі людина подолати перешкоду Художниця залишила питання відкритим» (Історія українського мистецтва, 2007: 474). Надалі, аналізуючи твір, ми звернемо увагу на замкненість горизонту, що значно поглиблює драматизм картини.

Галина Скляренко, підкреслюючи особистий шлях Яблонської в історії радянського живопису, картину «Вечір. Стара Флоренція» позначає як

програмну, адже «мистецтво Ренесансу відкрило шлях для залучення до творчості більш широкого кола традицій» (Скляренко, 2018: 37–38). «Т. Яблонська не цитувала митців Відродження, не зверталася до будь-яких стилізацій. Старе мистецтво уособлювало для неї високу художню культуру, образну глибину, вираженість, точність пластичного рішення» (Скляренко, 2018: 38).

На увагу заслуговує монографія Лесі Смирної «Століття нонконформізму» (Смирна, 2017). Вперше в українському мистецтвознавстві авторка розглядає творчість Т. Яблонської у постмодерному дискурсі. З метою підтвердження тези дослідниця обирає полотно «Юність» і говорить про «начало (або ж легкий натяк) становлення вже нового – постмодерністського вектору мистецтва в українському контексті» (Смирна, 2017: 260).

Зазначені важливі думки сучасних науковців дають підстави зосередитись на змістовній інтерпретації наведених творів, дотримуючись певного алгоритму: через виявлення особливостей композиції й визначення складної жанрової структури – до окреслення багатшарового символічного змісту. Саме такий підхід дозволить обґрунтувати зазначений період творчості мисткині як «легкий натяк» на становлення постмодерного вектору української образотворчості.

Мета статті полягає у виявленні мультижанрових характеристик малярства Тетяни Яблонської кінця 1960-х – початку 1970-х років з урахуванням семантичного аналізу композиційної побудови полотен «Юність» (1969), «Вечір. Стара Флоренція» (1973).

Виклад основного матеріалу. Творчість Тетяни Яблонської відома широкому загалу завдяки популяризації живописних творів і науковим дослідженням від 1950-х років і до сьогодення. Утім, варто звернути увагу на особливості композиції й, відтак, семантичне навантаження деталей картинної площини фігурами, предметами, що дозволяє не тільки підкреслити глибину філософських міркувань художниці, але й усвідомити актуальність ідей для глядача XXI століття.

Композиційною доміантою полотен «Юність» (1969) і «Вечір. Стара Флоренція» (1973) є фігура, розташована спиною до глядача. На картині «Юність» (рис. 1) передній план займає постать юнака із заплічником на тлі невеличкого озерця й безкрайньої панорами пагорбів. Характерною є мінімальність композиційних елементів – вертикаль фігури, хвилясті горизонталі пагорбів; статика краплеподібного озера і динамічний вигин стежки праворуч. Лаконічність палітри – поєд-

Рис. 1. Т. Яблонська. «Юність», 1969, полотно, олія, 150 x 165 см

Джерело доступу: <https://www.artcontext.info/modern-art-galleries.html?func=detail&id=25533>

нання зеленого тла, волошкового «ока» води й вугільно-брунатного вбрання юнака – дає можливість зосередитися на висвітленні смислів.

За спогадами Тетяни Яблонської це був пейзаж Седнева – «вбоге озерце», «рівчак» (Хлапоніна, 2017). Але звичайний природний простір художниці перетворила на полотно, яке сьогодні варте уваги не менше, ніж «Хліб» (1949), оскільки налаштовує глядача на позачасові людські цінності, а мистецтвознавцям несе потужний месидж-прогноз щодо змін у векторі розвитку образотворчості з кінця 1960-х років, коли постмодерна свідомість почала розгортатися на європейських теренах.

Звернімося до важливих деталей твору. Фігуру на полотні зображено майже на всю висоту картинної площини. У панорамі пейзажу відсутній небесний простір з лінією горизонту. Відтак, пагорби й озеро також займають значну вільну частину полотна. І пейзаж набуває домінантного звучання поряд із виразною фігурою людини. Фігура символізує рух юності у майбутнє, але відсутність простору горизонту і прірва озера під ногами юнака створюють певний драматичний підтекст, як майбутнє без перспективи. До того ж статичність і бездієвість персонажа додатково виводить полотно за межі соцреалістичних наративів і формує вектор постмодерного дискурсу.

Варто відзначити, що у композиції відсутні такі характерні марекери постмодерного живопису, як цитування чи іронія: ще доволі далеко до «гарячої хвилі» 1980-х років і програмного твору «Сум Клеопатри» (1987) А. Савадова і Г. Сенченка. Проте, суголосність домінант фігури і пейзажу натякає на багатомірні смисли, де глядач є

вільним інтерпретатором.

Композиція полотна «Вечір. Стара Флоренція» (рис. 2) побудована також доволі лаконічно – жінка сидить спиною до глядача перед відкритим вікном, за яким окреслено дахи ренесансного міста із впізнаваним склепінням собору Санта-Марія-дель-Фйоре. Згармонізована структурна побудова обумовлена лінійним рішенням: вертикалі рам відкритих вікон і спинки стільця видовжують дещо важкувату жіночу фігуру, а панорама Флоренції вписана в геометричний прямокутник вікна.

Для глядача – це жанрове полотно (жінка біля вікна), для знавця мистецтва – автопортрет Тетяни Яблонської. Але більшу половину композиції займає панорама міста. Відтак, міський пейзаж набуває домінантного звучання поряд із таким несподіваним ракурсом автопортрету художниці. Мультижанровість формує розгалужені смисли – від суб'єктивної усамітненості і позачасового споглядання Ренесансної епохи до дисонансу між вишуканою скупченістю флорентійської архітектури й аскетичністю сучасного інтер'єру.

Фігура людини, розміщена спиною до глядача, є важливою складовою композиції не тільки в формальному, а й у змістовно-образному аспекті. Т. Яблонська використовувала такий ракурс і в інших полотнах. Але завдяки певним характеристикам – наративним, композиційним – живописні полотна не є мультижанровими. Картина «На вулицю хочеться (Дівчинка у вікна)» (1945) демонструє конкретну життєву історію, і фігура дівчинки є центром композиції, інтер'єр –

Рис. 2. Т. Яблонська «Вечір. Стара Флоренція», 1973, полотно, олія, 100x120 см

Джерело доступу: <https://www.wikiart.org/uk/yablonska-tetyana-nilivna/vechir-stara-florentsiya-1973>

виключно як додатковий змістовний компонент.

У відомому творі «Наречена» (1966) постать дівчини розташована спиною до глядача, але її обличчя відбивається у дзеркалі. Симетричні вікна вивільняють простір як композиційно, так і змістовно. Утім, головний образ полотна, колорит і додаткові елементи (весільний калач, вінок) надають глядачу чіткий вектор щодо усвідомлення змісту твору як жанрової композиції. Полотно «Запах. Липи» (1996) із зображенням жіночої фігури на балконі апелює до відчуттів і спогадів про літній день. Глядач знаходиться ніби перед відкритими балконними дверима, поза фігурою. Жіноча постать домінує у композиції, а зелень дерев є тлом, додатковою складовою у створенні відповідної атмосфери жанрової композиції.

Відтак, у корпусі живописних полотен Тетяни Яблонської виокремлюються твори «Юність» і «Вечір. Стара Флоренція» як мультижанрові, оскільки поодинокі фігури в кожній композиції за формальними ознаками і змістовним навантаженням не поступаються пейзажу. Зазначені полотна являють собою синтез жанрів портрету та пейзажу.

Визначення «портрет» є доволі контраверсійним по відношенню до вищезгаданих творів, що пов'язано із специфічним розташуванням поодиноких фігур, зображених спиною до глядача. Глядач мусить дотримуватись «правил гри» художника, відмовляючи у контакт з головним персонажем. Такий ракурс фігури є авторським жестом, що перетворює постать на певний знак із багатомірним тлумаченням – від усамітнення (як першого ступеня інтерпретації) до вектору виходу за межі картинного простору, по «той бік» полотна. Від-

так, візуальна площина картини руйнується. Таке «розшарування» може розглядатися у трьох вимірах: віртуальний простір глядача перед полотном, фігура у картинній площині й, завдяки панорамному пейзажу, умовний вихід за її межі.

Висновки. Запропонований аналіз полотен Тетяни Яблонської «Юність» (1969) і «Вечір. Стара Флоренція» (1973) дозволив виявити смисли, які поглибили інтерпретацію творів і підтвердили перші, неявні «паростки» постмодерного дискурсу українського малярства на початку 1970-х років.

Виявлення семантичних особливостей композиції – зображення поодинокі фігури спиною до глядача перед абсолютно самодостатнім (формально й змістовно) пейзажем сприяло констатації мультижанровості зазначених полотен. Відтак, картина «Юність» набула драматичної екзистенції, відсутності перспективи руху вперед через закритий пагорбами простір без лінії горизонту. А у полотні «Стара Флоренція» зазвучав дисонанс між вишуканою скупченістю ренесансної архітектури й аскетичністю сучасного інтер'єру.

Творчість Тетяни Яблонської, відома не тільки науковцям, а й широкому загалу, містить ще доволі багато непрочитаних сторінок. У подальших дослідженнях на окрему увагу заслуговує висвітлення таких концептів у полотнах мисткині, як «вікно», «картина в картині». Відчуття художницею пульсації часу, її безумовне захоплення мистецтвом, дозволяє науковцям і надалі виявляти приховані смисли, а сучасному глядачу розмірковувати над глибиною й багатомірністю українського мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьев В. А. Нариси з історії українського мистецтва, українське радянське мистецтво 1960–1980-х років. Київ : Мистецтво, 1984. 224 с.
2. Владич Л. В. Тетяна Нилівна Яблонська : монографія. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. 90 с.
3. Історія українського мистецтва : у 5 т. / голов. ред.: Г. Скрипник. Київ : Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАНУ, 2007. Т. 5 : Мистецтво ХХ століття, 2007. 1048 с.
4. Ключко Д. 65 українських шедеврів. Визнані й неявні. Київ : ArtHuss, 2019. 256 с.
5. Роготченко О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм: монографія. Київ : Фенікс, 2007. 608 с.
6. Склярченко Г. Українські художники: з відлиги до незалежності. Книга перша. Київ : ArtHuss, 2018. 280 с.
7. Смирна Л. Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві: монографія. Київ : Фенікс, 2017. 480 с.
8. Хлапоніна А. Картини Тетяни Яблонської різали на шматки, щоб закривати вікна. URL: https://gazeta.ua/articles/culture/_kartini-tetyani-ablonskoyi-rizali-na-shmatki-schob-zakrivati-vikna/760455
9. Чому в українському мистецтві є українські художниці / у поряд.: К. Яковленко. Київ : Publish Pro, 2019. 224 с.

REFERENCES

1. Afanasiev V. A. Narysy z istorii ukrainskoho mystetstva, ukrainske radianske mystetstvo 1960–1980-kh rokiv. [Essays on the history of Ukrainian art, Ukrainian Soviet art of the 1960s–1980s]. K.: Mystetstvo, 1987. 224 s. [in Ukrainian].
2. Vladych L. V. Tetiana Nylyvna Yablonska [Tatiana Nylyvna Yablonska]. K.: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury URSR, 1958. 90 s. [in Ukrainian].

3. Istoriiia ukrainskoho mystetstva [History of Ukrainian art] : u 5 t. / holov. red.: H. Skrypnyk. K.: M. Ryl'skyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the NAS of Ukraine, 2007. T. 5 : Mystetstvo XX stolittia, 2007. 1048 s. [in Ukrainian].

4. Klochko D. 65 ukrainskykh shedevriv. Vyznani y neiavni [65 Ukrainian masterpieces. Recognized and implicit]. K.: ArtHuss, 2019. 256 s. [in Ukrainian].

5. Rohotchenko O. Sotsialistychnyi realizm i totalitaryzm [Socialist realism and totalitarianism]. K.: Feniks, 2007. 608 s. [in Ukrainian].

6. Skliarenko H. Ukrainski khudozhnyky: z vidlyhy do nezalezhnosti [Ukrainian artists: from the thaw to independence]. K.: ArtHuss, 2018. 280 s. [in Ukrainian].

7. Smyrna L. Stolittia nonkonformizmu v ukrainskomu vizualnomu mystetstvi [A century of nonconformism in Ukrainian visual art]. K.: Feniks, 2017. 480 s. [in Ukrainian].

8. Khlaponina A. Kartyny Tetiany Yablonskoi rizaly na shmatky, shchob zakryvaty vikna. [Tatiana Yablonska's paintings were cut into pieces to cover the windows] URL: https://gazeta.ua/articles/culture/_kartini-tetyani-ablonskoyi-rizali-na-shmatki-schob-zakrivati-vikna/760455 [in Ukrainian].

9. Chomu v ukrainskomu mystetstvi ye ukrainski khudozhnytsi [Why there are Ukrainian artists in Ukrainian art] / uporiad.: K. Yakovlenko. K.: Publish Pro, 2019. 224 s. [in Ukrainian].